УДК 378:351.746

О.В. Повстин, Львів, Україна / O. Povstyn, Lviv, Ukraine
e-mail: oksana_povstyn@ukr.net

КРИТЕРІАЛЬНО - ДІАГНОСТИЧНИЙ АПАРАТ ВИМІРЮВАННЯ СФОРМОВАНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ

Анотація*. Статтю присвячено визначенню та аналізу критеріїв сформованості управлінської компетентності майбутніх фахівців у галузі безпеки людини. Проаналізовано ефективність професійної підготовки майбутнього фахівця визначеної галузі, визначається рівнем сформованості його професійної компетентності. Запропоновано й обґрунтовано компоненти управлінської компетентності, критерії, показники, рівні та методи оцінювання сформованості управлінської компетентності у майбутніх фахівців галузі безпеки людини. Доведено, що вони найкраще відображають сутність управлінської компетентності фахівців у галузі безпеки людини, яка охоплює п'ять компонентів (когнітивний, діагностичний, аксіологічний, праксеологічний, рефлексивний) і, водночас дають уявлення про напрями їх діагностики, що мають відповідати методичним прийомам і способам підготовки курсантів і студентів до управлінської діяльності в освітньому процесі ЗВО ДСНС. Сформовано критеріально - діагностичний апарат вимірювання – засоби, інструменти діагностики стану підготовленості майбутніх фахівців до управлінської діяльності в органах та підрозділах Державної служби України з надзвичайних ситуацій.*

Ключові слова: *критерій, професійна діяльність, управлінська компетентність, діагностика управлінської компетентності.*

Annotation*. The article is devoted to the definition and analysis of criteria for the formation of managerial competence of future specialists in the field of human security. The effectiveness of professional training of the future specialist of a certain industry is analyzed, determined by the level of formation of his professional competence. The components of managerial competence, criteria, indicators, levels and methods of evaluation of the formation of managerial competence in future human security specialists are proposed and substantiated. It is proved that they best reflect the essence of managerial competence of specialists in the field of human security covering five components (cognitive, diagnostic, axiological, praxeological, reflexive) and, at the same time, give an idea of the directions of their diagnostics, which must correspond to methodological techniques and methods of preparation cadets and students to the management activity in the educational process of the in technical schools at the State Emergency Situations Service of Ukraine.*

The criterion - diagnostic apparatus of measurement is formed - tools, tools for diagnosing the state of preparedness of future specialists for management activities in the bodies and subdivisions of the State Emergency Situations Service of Ukraine.

Key words*: criterion, professional activity, managerial competence, diagnostics of managerial competence..*

Постановка проблеми. Управлінська компетентність фахівців у галузі безпеки людини – це інтегративна властивість керівника як суб'єкта управлінської діяльності, що ґрунтується на сформованій системі необхідних управлінських знань, умінь, навичок, норм, цінностей, соціально та професійно важливих управлінських якостей і забезпечує реалізацію професійних функцій, здатність і готовність до управлінської діяльності щодо планування, прийняття рішень, організації, координування, мотивування, контролю співробітників підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій та інших організацій, причетних до безпеки життєдіяльності та цивільного захисту населення.

Аналіз попередніх наукових публікацій і досліджень. Аналіз наукової літератури дозволяє констатувати, що ефективність будь-якого процесу це його позитивний результат. Щодо педагогічної діяльності – її результатом може бути інтегративна якість особистості, яка характеризується обсягом та характером засвоєних знань, умінь та вироблених навичок, особливостей, що реалізуються у професійній діяльності. Дослідженням вимірювання сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців у різних галузях присвячені праці Козяра М., Ковальчука В., Королюка С., Рідей Н.

На думку А. Хуторського, рівень сформованості компетентності є прихованим (латентним) параметром і безпосередньо його виміряти неможливо. Його можна оцінити з певною вірогідністю. Тому при оцінюванні слід використовувати ймовірнісний підхід [1]. А. Маркова виділяє сім рівнів стану професійної компетентності: від найвищого – при якому фахівець постійно прагне до саморозвитку і творчості та реалізує ці прагнення, до

© О.В. Повстин, 2018

найнижчого – внутрішньо закритого для професійного розвитку особистості, неволодіння необхідними вміннями та небажання оволодіти ними [2].

Мета статті. Визначити та проаналізувати критерії сформованості управлінської компетентності майбутніх фахівців у галузі безпеки людини.

Виклад основного матеріалу. Ефективність професійної підготовки майбутнього фахівця та якість освіти загалом визначаються рівнем сформованості професійної компетентності сучасного фахівця. Комплексне оцінювання знань, вмінь та навичок, розвинутих на належному рівні якості, – це, безперечно, складне та неоднозначне завдання, з огляду на можливості прямої діагностики тільки когнітивних і діяльнісних сторін компетентності, які можуть бути виміряні за допомогою виявлених параметрів знань і вмінь. Разом із тим, нам необхідно цілісно охарактеризувати динаміку формування та контролювати розвиток усіх компонентів досліджуваної управлінської компетентності майбутніх фахівців в галузі безпеки людини з точки зору кожного учасника освітнього процесу і професійної підготовки загалом.

Для перевірки ефективності підготовки курсантів і студентів закладів вищої освіти ДСНС України до управлінської діяльності необхідно визначити критерії її сформованості – властивості, притаманні лише цьому аспекту професійної підготовки, що виконуватимуть функцію мірила.

Як відомо, *критерій* – це наукова категорія, що відображає специфічні властивості (характерні ознаки) предметів, процесів і явищ, які використовують для їх співвіднесення з метою оцінювання. Під час обґрунтування вибору критеріїв сформованості (вираженості) досліджуваних явищ необхідно враховувати, наскільки атрибутивно та стійко виявляються певні ознаки [3].

Критеріями ефективності технології формування компетентності можуть бути запропоновані такі ознаки: наукова та практична обґрунтованість; професійне виконання діяльності; позитивне суспільне сприйняття; гнучкість, адаптивність, простота, ясність, можливість повторення; надійність у досягненні професійних цілей і завдань; економічна доцільність тощо [4].

Під час обґрунтування критеріїв оцінювання управлінської компетентності випускників ЗВО ДСНС України ми враховували сучасні наукові підходи до їх розроблення. Діяльнісний критерій застосовується для оцінювання конкретних функцій, прийомів, засобів і результатів професійної діяльності. Особистісний характеризує певні здібності, що визначають спроможність випускників виконувати певну діяльність за своїм профілем (організувати, управляти). Показниками діяльнісного критерію управлінської підготовки фахівців у галузі безпеки людини є такі: рівень сучасних знань, умінь і навичок; застосовуваних інноваційних методів і засобів управлінської діяльності; новизна висунутих ідей щодо вдосконалення роботи підрозділів. В особистісному критерії виділяються мотиваційні, знаннєві, інтелектуальні та поведінкові показники, які характеризуються низкою ознак. Вивчення дидактичних підходів до вироблення критеріїв оцінювання рівня розвитку управлінської компетентності у випускників ЗВО ДСНС України підтверджує тезу про те, що управління є особливим видом діяльності. Ця особливість полягає в спрямованості на досягнення потрібного результату відповідно до поставленої мети, яка відображає результативність управлінських дій керівника.

Одним із найвагоміших показників управлінської компетентності керівників, безперечно, є здатність досягти мети діяльності підрозділу в кожному конкретному випадку ціною менших ресурсів, людських та матеріальних втрат, ризиків тощо.

Як інтегративний критерій управлінської діяльності керівників – фахівців у галузі безпеки людини науковці та практики пропонують розглядати успішне прийняття та досконалу реалізацію правильних управлінських рішень, що забезпечує відповідність діяльності підрозділу своєму цільовому призначенню. До часткових критеріїв відносять результативність і ефективність виконання різних аспектів діяльності, передусім вміле використання сил і засобів під час ведення бойових дій в умовах надзвичайних ситуацій, уникнення жертв, скорочення кількості явищ, що несуть потенційну загрозу суспільній безпеці [4]. При цьому головними якостями підрозділу, як уже зазначалося, є такі показники, як фізична витривалість співробітників, емоційно-психологічна стійкість, належний рівень професійної кваліфікації, надійна згуртованість, вміння керівника організувати діяльність колективу в щоденних і надзвичайних ситуаціях [5].

Головним у професійній управлінській компетентності фахівця в галузі безпеки людини є, в кінцевому підсумку, здатність не лише згуртувати, навчати й організувати підпорядкований йому колектив, а й уміння ефективно керувати ним як в умовах повсякденної управлінської ситуації, так і в умовах тривалого й інтенсивного впливу стресогенних соціальних, психологічних, фізіологічних тощо чинників надзвичайних ситуацій, що супроводжуються негативними емоціями, психологічним і фізичним перевантаженнями. Тому, до важливих критеріїв його компетентності доцільно віднести: вміння застосувати свої знання, досвід і здібності для досягненні цілей підрозділу; знання й уміле використання сил і засобів під час професійних (у тому числі бойових) дій в особливих умовах.

Вивчення й аналіз досвіду діяльності служб цивільного захисту показує, що вирішити проблеми, які виникають у надзвичайних ситуаціях, украй складно без упровадження інноваційних методів управління,

вдосконалення стилю керівництва відповідно до ситуації, особливо коли йдеться про життя та безпеку людей. Такі потреби спонукають ставити високі вимоги як до спеціально-професійної компетентності фахівців у галузі безпеки людини, так і до їхньої управлінської підготовки, щоб вони були здатні будувати ефективні моделі організації та управління діяльністю відповідно до своїх складних і відповідальних обов'язків. Зокрема, до найважливіших якостей керівників підрозділів ДСНС відносять їхню спроможність організовувати виконання завдань, пов'язаних із ліквідацією загроз і порятунком людей. Їх успішне вирішення передбачає володіння вміннями й навичками чітко планувати і координувати дії особового складу в особливих обставинах, розподіляти завдання, продуктивно використовувати час [6].

На нашу думку, основними критеріями доцільно визначити: *когнітивно-інформаційний, діагностико-планувальний, мотиваційно-ціннісний, інтегративно - діяльнісний і рефлексивно-коригувальний*. Уважаємо, що вони найкраще відображають сутність управлінської компетентності фахівців у галузі безпеки людини, яка охоплює п'ять компонентів (когнітивний, діагностичний, аксіологічний, праксеологічний, рефлексивний) і, водночас дають уявлення про напрями їх діагностики, що мають відповідати методичним прийомам і способам підготовки курсантів і студентів до управлінської діяльності в освітньому процесі ЗВО ДСНС. Наочно компоненти управлінської компетентності та відповідні їм критерії, показники і напрями діагностики подані в табл. 1.

Таблиця 1

Визначення критеріїв і показників сформованості та напрямів діагностики управлінської компетентності фахівців (складено автором)

Компоненти управлінської компетентності				
когнітивний	діагностичний	аксіологічний	праксеологічний	рефлексивний
↓	↓	↓	↓	↓
Критерії оцінювання сформованості управлінської компетентності				
когнітивно-інформаційний	діагностико-планувальний	мотиваційно-ціннісний	інтегративно-діяльнісний	рефлексивно-коригувальний
↓	↓	↓	↓	↓
Показники сформованості компонентів управлінської компетентності				
– управлінські знання – опрацювання упр. інформації – управлінське мислення	– управлінське цілевизначення – управлінська антиципація – управлінське моделювання	– управлінські мотиви – управлінські потреби – управлінські цінності	– управлінські вміння, навички – управлінські функції – управлінські рольові позиції	– управлінський контроль – управлінське корегування – управлінська саморегуляція
↓	↓	↓	↓	↓
Напрями діагностики сформованості управлінської компетентності				
виявлення рівня управлінських знань і теоретичних умінь з управління підрозділом і керування підлеглими	виявлення рівня розвитку навичок діагностики управлінських потреб і планування управлінської діяльності	виявлення рівня вмотивованості, якості вироблених мотивів, цінностей і потреби в управлінській діяльності	виявлення рівня розвитку вмінь і навичок управління діяльністю та здатності вирішувати завдання з управління	виявлення ефективності самооцінювання організації діяльності та корегування власних управлінських дій

Для кожного критерію ми визначили провідні показники. Когнітивно-інформаційний критерій відображає теоретичну підготовленість майбутнього фахівця до управлінської діяльності з керування підлеглими в галузі безпеки людини. Його показники – управлінські знання, здатність до опрацювання

управлінської інформації, управлінське мислення. Діагностико-планувальний критерій характеризує розвиток навичок діагностики управлінських завдань, узагальнене бачення перспектив і випереджувальне планування управлінської діяльності. Він характеризується комплексом здібностей із планування діяльності, визначення цілей і прогнозування рішень, що забезпечує спрямованість дій колективу в цілому. Тому його показниками ми встановили управлінське цілевизначення, управлінську антиципацію, управлінське моделювання. Мотиваційно-ціннісний критерій визначає виробленість управлінських мотивів (потреба в досягненні мети, мотивація на успіх), професійно-управлінських цінностей і потреби в управлінській діяльності. Відповідно до цього його показниками обрано управлінські мотиви, управлінські потреби, управлінські цінності. Інтегративно - діяльнісний критерій демонструє здатність і готовність до практичної професійно-управлінської діяльності, виконання управлінських функцій та усвідомлення професійних ролей, що забезпечують здатність керівника інтегрувати діяльність колективу підрозділу як єдиної команди. Відповідно його показниками є управлінські вміння та навички, виконання управлінських функцій, прийняття рольових позицій керівника.

Рефлексивно-коригувальний критерій вказує на виробленість у майбутніх фахівців самооцінки щодо власної підготовленості до управлінської діяльності, їхню спроможність до контролю та самоконтролю (у тому числі здатність до розуміння й управління власними і чужими емоціями) [7]), усвідомлену потребу в саморегулюванні та самовдосконаленні. Його показниками визначено управлінський контроль, управлінське корегування, управлінську саморегуляцію.

Науково-методичні розробки свідчать, що для оцінювання рівня професійної компетентності курсантів і студентів доцільно використовувати перевірену часом 4-бальну шкалу. Сформованість управлінської компетентності фахівців у галузі безпеки людини у ЗВО ДСНС України поділяємо на чотири рівні: недостатній (низький), задовільний (середній), базовий (вище середнього) та оптимальний (високий), які відображають послідовність розвитку управлінської компетентності в курсантів і студентів та, відповідно, перехід з одного етапу їхньої підготовки до управлінської діяльності на інший, вищий. Безперечно, є фахівці з творчим (підвищеним) рівнем управлінської компетентності, але він може бути досягнутий лише шляхом тривалого саморозвитку в процесі професійної діяльності, тому стосовно підготовленості випускників ЗВО ми його не розглядаємо.

Висновки. Запропоновані й обґрунтовані критерії, показники, рівні та методи оцінювання сформованості управлінської компетентності розглядаємо як критеріально - діагностичний апарат вимірювання – засоби, інструменти діагностики стану підготовленості майбутніх фахівців у галузі безпеки людини до управлінської діяльності. Показники відповідних критеріїв забезпечують виявлення сутнісних ознак – якісних і кількісних характеристик управлінської компетентності, що визначає ефективність системи підготовки курсантів і студентів закладів вищої освіти ДСНС України до управлінської діяльності. У результаті комплексної апробації критеріїв і показників управлінської компетентності ми отримали емпіричні дані, які підтверджують доцільність використання п’яти обґрунтованих критеріїв управлінської діяльності майбутніх керівників. Уважаємо, що визначені критерії, показники та рівні оцінювання дають змогу об’єктивно охарактеризувати підготовленість випускників ЗВО ДСНС України до управлінської діяльності, тобто: рівень активності, відповідність посаді, ступінь успішності виконання службових функцій. Їх використання відкриває нові перспективи модернізації практики управління в різних ланках галузі безпеки людини.

Список використаних джерел:

1. Хуторской А.В. Ключові компетенції як компонент особистісно-орієнтованої парадигми освіти / А.В.Хуторской // Народна освіта. – 2003. - № 2. - С.48-51.

2. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя / А.К. Маркова // Советская педагогика. – 1990. – № 8. – С. 7-11.

3. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / АН СССР, Ин-т психол.Москва : Наука, 1977.379 с.

4. Панков Ю. И. Профессиональная управленческая компетентность как фактор оптимизации деятельности руководителя государственной противопожарной службы: социологический анализ : автореф. дис. ... канд. социол. наук : 22.00.08.Москва, 2003.25 с.

5. Карпиевич В. А. Вопросы формирования управленческих ресурсов для органов и подразделений по чрезвычайным ситуациям республики Беларусь. Предупреждение. Спасение. Помощь : сб. матер. XXVII Междун. науч.-практ. конф. ; 16 марта 2017 г.Химки : ФГБВОУ ВО АГЗ МЧС России, 2017.С. 26–29.

6. Ратушний Р. Т., Кузиляк В. Й, Саміло А. В., Повстин О. В. Теоретичні основи і практичні аспекти менеджменту в органах і підрозділах цивільного захисту : навч. посіб. Львів : ЛДУБЖД, 2015.348 с.

7. Головешко Б. Р. Педагогічні умови формування лідерських якостей у майбутніх фахівців з адміністративного менеджменту у вищих навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». Харків, 2017.294 с.